

9. Nedokonalá konkurence

Kompletní text ke kapitole viz: KRAFT, J., BEDNÁŘOVÁ, P, KOCOUREK, A. *Ekonomie I*. TUL Liberec, 2012. ISBN 978-80-7372-905-9; **str. 76 – 85**

Základní pojmy, příklady, grafy, multiple choice a kontrolní otázky pravda/nepravda ke kapitole viz: KOCOUREK, A. *Mikroekonomie I, repetitorium a praktikum*, TUL Liberec, 2012, ISBN 978-80-7372-906-6, **kapitola 9**

Nedokonalá konkurence existuje vždy, když jednotliví prodávající mají alespoň částečnou **kontrolu nad tvorbou ceny** produktů v odvětví nebo se jejich produkce od ostatních **odlišuje**. Jednotlivá odvětví se stupněm nedokonalé konkurence liší.

9.1 Typy nedokonalé konkurence

Nedokonalá konkurence představuje různé úrovně míry kontroly firmy nad trhem: monopol, oligopol a monopolistickou konkurenci.

Monopol – výhoda jednoho ekonomického subjektu na straně nabídky na trhu. Typický je pro taková odvětví jako např. telekomunikace, distribuce plynu a elektřiny. Jde o nejvyšší stupeň kontroly trhu firmou a zároveň o nejméně výhodné postavení zákazníka. Ideální podmínkou pro upevnění nedokonalé konkurence v podobě monopolu je stav, kdy firma plně saturuje zájem spotřebitele, jiná firma pak už na trhu nemá prostor k existenci. Hovoříme o **přirozeném monopolu**. V případě **administrativního monopolu** může jít o právní omezení daná například patentovým právem, licencí udělovanou státem apod. V případě **přírodního monopolu** je např. surovinový zdroj dostupný pouze jednomu výrobcí.

Oligopol – výhoda několika málo producentů. Je to varianta typická např. pro leteckou dopravu, automobilový průmysl. Oligopol představuje nižší stupeň monopolizace, jediná firma totiž není schopná zájem spotřebitele efektivně uspokojit, musí jich být více.

Monopolistická konkurence – tj. mnoho diferencovaných producentů, jde o velké množství výrobců, nemajících jednotlivě velký vliv na trh, ale jejichž produkce se liší, není tudíž zcela

zaměnitelná, ale většinou se jedná o blízké substituty. Monopolní konkurence představuje nejnižší stupeň monopolizace, je tedy nejbliže k teoretickému modelu dokonalé konkurence.

Rigorózní odlišení typu tržních struktur umožňuje **měření tržní moci**. Tržní moc znamená stupeň kontroly, kterou má jediná firma nebo malý počet firem nad cenou a výrobními rozhodnutími odvětví. Nejjednodušší variantou výpočtu je tzv. **koncentrační poměr**. Jde o procento výstupu připadající v rámci odvětví na **čtyři nejvýznamnější** firmy. Při monopolizaci se hodnota koncentračního poměru blíží 100 %. Objektivnější je výpočet Herfindahlova indexu, který dokáže míru monopolizace přesně identifikovat. **Herfindahlův index *HHI*** se rovná součtu čtverců tržních podílů *S* (*Share*) firem na trhu vyjádřených v procentech.

Kontrolní otázka:

Jakou hodnotu bude vykazovat **Herfindahlův index** pro dokonale konkurenční odvětví a jakou pro monopol?

9.2 Firma v prostředí nedokonalé konkurence

Firma v nedokonalé konkurenci sleduje stejný cíl jako firma dokonalé konkurenční, totiž **maximalizaci zisku**. Optimum firmy je tedy – stejně jako v dokonalé konkurenci, takové množství, kdy se $SMC = MR$, neboť v této situaci je celkový realizovaný ekonomický zisk Π maximální. Křivka **celkového příjmu *TR*** v nedokonalé konkurenci je základem pro úvahu o optimálním množství monopolem vyráběné produkce. Celkový příjem je závislý na **klesající poptávkové křivce po výstupu firmy v nedokonalé konkurenci**, neboť v nedokonalé konkurenci již není poptávka po produkci firmy dokonalé elastická. Průběh křivky TR je dán tím, že roste-li produkované množství, roste celkový příjem firmy stále pomalejším tempem. To je dáno velikostí elasticity poptávkové křivky. Dokud je $E_D > 1$, vyvolává pokles ceny o jedno procento zvýšení poptávaného množství o víc než o jedno procento a celkový příjem – coby součin $P \cdot Q$ – poroste. Od okamžiku, kdy $E_D = 1$, dochází k nutnosti snižovat cenu tak výrazně, aby bylo možné na trhu prodat. Trh se nasycuje a celkový příjem s poklesem ceny začíná klesat. V tomto intervalu je $E_D < 1$, pokles ceny o jedno procento vede ke zvýšení poptávaného množství o méně než o jedno procento, celkový příjem klesá. Křivka mezního příjmu MR , jejímž načítáním je křivka TR vytvořena, zachycuje přírůstkové hodnoty.

$$TR_n = \sum_{i=1}^n MR_i, \text{ tedy } MR = \frac{\Delta TR}{\Delta Q} \text{ a } AR = \frac{TR}{Q}$$

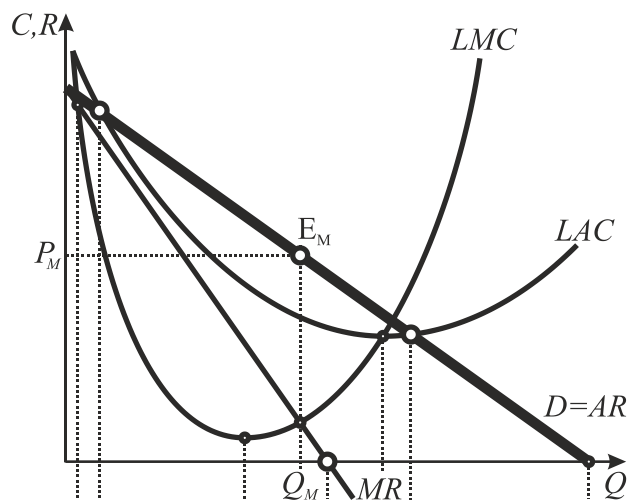
Křivka mezního příjmu klesá dvakrát rychleji než křivka poptávky, která je vlastně křivkou průměrného příjmu AR . Do záporných čísel se MR dostává, když je poptávka neelastická a celkový příjem začíná klesat.

Kontrolní úkol:

Zakreslete průběh mezního příjmu a poptávky ve vzájemných souvislostech.

9.3 Analýza monopolu

Monopolní firma – stejně jako kterákoli jiná firma – vstupuje na trh s cílem maximalizovat zisk Π . **Maximálního zisku** bude dosaženo v bodě, kdy mezní příjem firmy se rovná mezním nákladům.

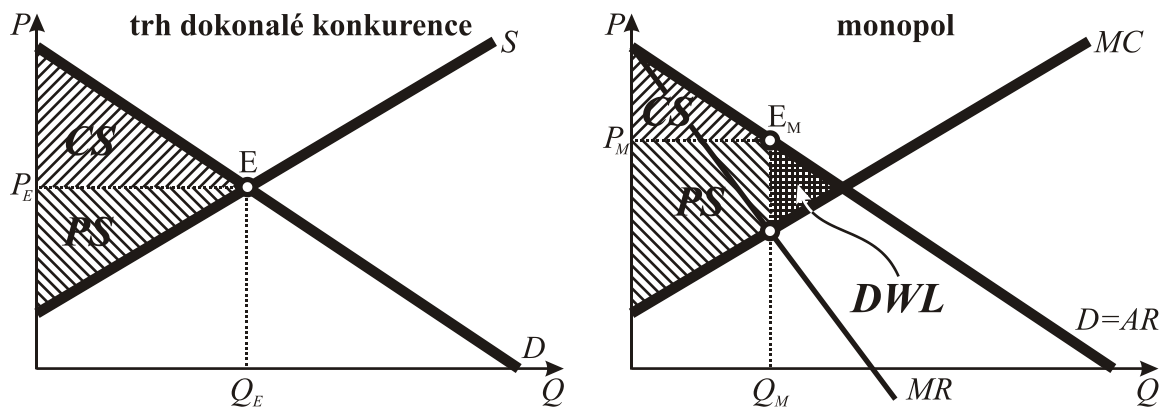
Monopol maximalizuje zisk tam, kde křivka SMC protne křivku MR . Přesněji řečeno tento bod, označený jako E_M , vymezuje množství produkce Q_M , které by měl monopol vyrábět, aby maximalizoval zisk. Za jakou cenu bude monopol množství Q_M prodávat, zjistíme, pokud prodloužíme úsečku Q_M - E_M vzhůru až na křivku poptávky D . Dostáváme úroveň **monopolní ceny** P_M , která je vůbec nejvyšší cenou, za kterou je spotřebitel ochoten množství Q_M koupit. Bod maximálního zisku je zároveň situace, kdy je rozdíl mezi TR a STC největší.

Kontrolní úkol:

Zakreslete optimalizaci výstupu monopolu pomocí celkových veličin.

Pokud monopol nedodrží optimální objem Q_M a cenu produkce, tj. pokud vyrábí množství menší množství za vyšší cenu, příp. množství větší za cenu nižší, dochází ke ztrátám, a to ke **ztracené příležitosti, relativní ztrátě, příp. ke ztrátě absolutní**.

Důsledkem fungování nedokonalé konkurence jako celku na trhu jsou tzv. náklady mrtvé váhy **DWL** (*Deadweight Loss*), které představují ztrátu přebytku, který nebyl realizován ani na straně spotřebitele, ani na straně výrobce.

9.4 Protimonopolní politika

Ekonomické ztráty, které způsobuje monopolizace tržního odvětví, vyústí do zásahů státu v rámci tzv. protimonopolní politiky. Zásahy státu směřující ke snížení neefektivnosti jsou realizovány v několika základních formách:

1) **Cenová regulace** je realizována jako:

- a. úředně stanovené ceny (maximální cena, minimální cena)
- b. věcné usměrňování ceny (způsob cenové konstrukce)
- c. časové usměrňování (cenové usměrňování v čase)

2) Regulace v **daňové oblasti** představuje možnost státu snížit monopolní zisk prostřednictvím daňové zátěže. Nedochozí ke změně produkovaného množství a ceny, nedochází ke snížení neefektivnosti.

- 3) Možnosti zvyšování konkurence především **snižováním bariér vstupu do odvětví**, a to jak v oblasti vnější (zahraniční) konkurence (snižování cel a jiných omezení pro zahraniční výrobce), tak v oblasti konkurence domácí. Výsledkem je přechod monopolní tržní struktury na strukturu oligopolní, jejímž výsledkem je snížení ceny, zvýšení produkovaného množství, pokles firemního zisku a snížení ekonomické neefektivnosti.
- 4) **Protimonopolní zákony**, jako legislativní omezení nezákonného:
- a. chování (dohody o ceně, dohody o rozdělení trhu)
 - b. struktury (spojování firem za účelem využití zvýšené tržní moci)